

Podręcznik szkolny – rodzaje, obudowa dydaktyczna i funkcje. Analiza dydaktyczna podręczników historii.

Literatura:

M.Bieniek, *Podręcznik szkolny historii*, w: *Współczesna dydaktyka historii*, s. 266.

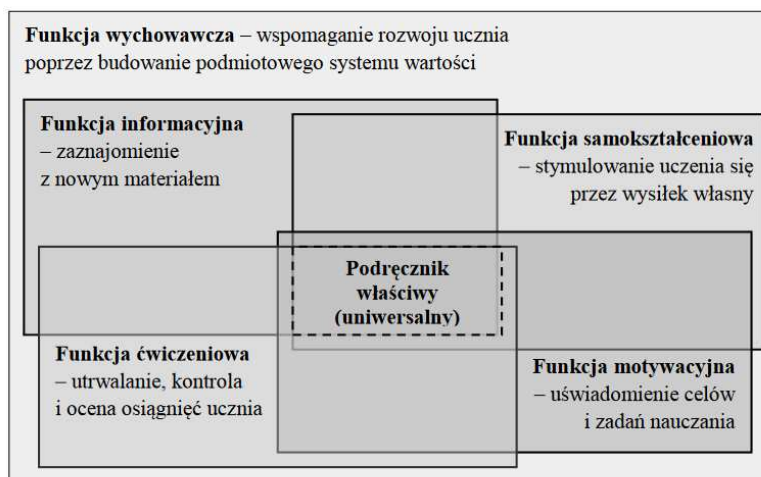
J. Iluk, *Czynniki wpływające na przyswajalność wiedzy zawartej w podręcznikach do nauczania historii*, WH 1/2013 (cz. 1); 2/2013 (cz. 2).

J.Skrzypczak, *Metody i narzędzia oceny podręczników szkolnych*, „Edukacja Medialna”, 1996, nr 2.

PODRĘCZNIK - to tekstowy środek dydaktyczny, wpisany na listę MEN. Jest opracowaniem przeznaczonym dla konkretnego odbiorcy –ucznia, ma strukturę, która odzwierciedla wybraną, określoną teorię kształcenia, a jej treści są uporządkowane, np. zgodnie z zasadami nauczania-uczenia się, dominującą na danym przedmiocie metodą uczenia się.

Funkcje podręcznika

- **funkcja informacyjna**: (daje całościową wiedzę o wszystkich wymienionych przez program zagadnieniach w sposób dostosowany do możliwości poznawczych ucznia),
- **funkcja badawcza** (pobudza do samodzielnego rozwiązywania problemów)
- **funkcja praktyczna** (zawiera materiał do ćwiczeń i zadań rozwijających konkretne umiejętności)
- **funkcja samokształceniowa i autokontrolna** (umożliwia samodzielne uczenie się i sprawdzenie wiedzy, ułatwia zdania domowe, uczy zdobywania wiedzy przy pomocy książki),
- **funkcja metodologiczna** (kształtuje poglądy na proces historyczny),
- **funkcja wychowawcza** (zawiera odpowiednie podstawy moralne).

Rys. 1. Graficzne przedstawienie zależności dydaktyczno-wychowawczych funkcji książki szkolnej

Źródło: W.Walat, *Podstawy teorii i praktyki podręcznika szkolnego*, w: *Edukacja - Technika - Informatyka* 4/1, 2013, s. 56.

Typy podręcznika:

- uniwersalny - zawiera tekst systematyczny, problemy do rozwiązania, ćwiczenia i zadania,
- systematyczny - zawiera uporządkowaną wiedzę odpowiadającą rocznemu programowi jakiegoś przedmiotu,
- podręcznik do ćwiczeń i zajęć praktycznych np. zbiory zadań;

Zawartość podręcznika dzielimy na:

- teksty:
 - tekst podstawowy (stanowi oś każdego rozdziału podręcznika, zawiera informacje podstawowe), teksty uzupełniające (np. fragmenty zaczerpnięte ze źródeł, komentarze do ilustracji),
 - teksty wyjaśniające (np. słowniczek pojęć historycznych) oraz teksty organizujące pracę nauczyciela i ucznia (np. bloki ćwiczeniowo-powtórzeniowe).
- elementy pozatekstowe, składające się na tzw. obudowę dydaktyczną podręcznika
 - materiały symboliczne (m.in. mapy, schematy, plany, diagramy, linie chronologiczne)

- środki obrazowe (ilustracje).

Do obudowy dydaktycznej zaliczane bywają:

- elementy tekstowe, składające się na system wewnętrznej informacji podręcznikowej (wstęp, tytuły rozdziałów, podrozdziałów i stałych elementów struktury podręcznika,
- spis treści,
- wyróżnienia graficzne,
- system utrwalania i kontroli wiedzy i umiejętności uczniów (pytania, zadania, polecenia)
- system sterowania przyswajaniem wiedzy (np. uwagi ukierunkowujące czytanie oraz obserwacje ilustracji).

Przykładowe strony podręczników dla szkoły podstawowej zawierające różne elementy obudowy dydaktycznej:

REFORMACJA – CZAS WIELKICH ZMIAN

■ Poglądy Marcina Lutra

Marcin Luter głosił, że do zbawienia człowiekowi potrzebne są łaska Boża i wiara, której podstawą jest lektura **Pisma Świętego**. Domagał się, aby wszystkie nabożeństwa odbywały się w zrozumiałych dla wiernych językach narodowych, a nie po łacinie, którą znali jedynie najlepiej wykształceni. Sam dokonał pierwszego tłumaczenia Pisma Świętego na język niemiecki.

W swoich naukach Luter krytykował kult świętych i Matki Boskiej, działalność zakonów, sprzedaż odpustów i **celibat** u księży. Odrzucał większość sakramentów, uznając jedynie chrzest i Komunię Świętą. Nie akceptował także zwierzchnictwa papieża nad całym Kościołem oraz władzy biskupów. Luter skupił wokół siebie wielu zwolenników i założył nową wspólnotę religijną. Jej przedstawiciele zaczęto nazywać **luteranami**.

Marcin Luter został potępiony przez papieża i wezwany do odwołania swoich poglądów. Duchowny jednak odmówił, co oznaczało zerwanie z Kościołem katolickim.

– TEKST ŹRÓDŁOWY –

Tezy Marcina Lutra

W swoich słynnych 95 tezach Luter odniósł się do kwestii udzielania odpustów i handlu nimi.

5. *Papież nie chce i nie może odpuszczać żadnych kar prócz tych, które nałożył wedle własnego osądu lub na podstawie kanonów [praw kościelnych].*

28. *Jest rzeczą pewną, iż dźwięk monety wrzuconej do puszeki może powiększyć zyski i wzmóc chciwość, lecz wstawiennictwo Kościoła uzależnione jest wyłącznie od woli Bożej.*

36. *Każdy chrześcijanin, prawdziwie żałujący za swoje grzechy, ma i bez listu odpustowego zupełne odpuszczenie męki i winy.*

43. *Należy nauczać chrześcijan, że lepiej wspierać ubogich lub pomagać potrzebującym, niż kupować odpusty.*

62. *Prawdziwym skarbem Kościoła jest przenajświętsza ewangelia chwały i łaski bożej.*

PRACA Z TEKSTEM ŹRÓDŁOWYM

- Określ, jaki był pogląd Marcina Lutra na kwestię sprzedaży odpustów.
- Wyjaśnij, co zdaniem Lutra jest warunkiem uzyskania odpuszczenia win.

Celibat – tu: zobowiązanie do niezawierania małżeństwa przez duchownych katolickich.

Marcin Luter (*1483-11546) zgodnie z legendą przybił kartę z 95 tezami na drzwiach kościoła w Wittenberdze. Obecnie uważa się, że zakonnik przedstawił swoje poglądy w liście wysłanym do przełożonych.

Źródło: Wiek XVI–XVIII w źródłach, oprac. M. Sobańska-Bondanuk, S.B. Lenard, Warszawa 1999, s. 123–125.

ROZDZIAŁ I: NARODZINY NOWOŻYTNEGO ŚWIATA

■ Rozwój reformacji

Poglądy Lutra rozpowszechniły się w Europie i doprowadziły do powstania kolejnych wyznań. W Szwajcarii, w mieście **Genewa**, duże grono zwolenników zyskały nauki głoszone przez **Jana Kalwina**. Ważną rolę odegrała w nich koncepcja, według której losy człowieka są z góry określone przez Boga. Kalwin uważał, że każdy człowiek już w momencie narodzin jest przeznaczony do zbawienia lub potępienia. Nie oznacza to jednak, że wszelkie wysiłki ludzkie są daremne, gdyż czynienie dobra, użyteczność dla społeczeństwa i powołanie w życiu są oznakami łaski Bożej.

Zwolenników Kalwina nazywa się **kalwinistami**, a ich wspólnotę Kościołem kalwińskim. Jego wyznawcy przestrzegają surowych zasad moralnych. Obowiązuje ich skromność, uczciwość i wstrzeźliwość od takich rozrywek, jak muzyka, śpiew czy taniec.

Idee reformacji dotarły również do Anglii i przyczyniły się do powstania tam nowego wyznania. Bezpośrednim powodem tego wydarzenia był konflikt króla **Henryka VIII** z papieżem. Władca Anglii zwrócił się do głowy Kościoła z prośbą o unieważnienie swego małżeństwa. Brak zgody papieża oraz chęć zagarnięcia majątków kościelnych skłoniły króla do zerwania z Kościołem katolickim. W 1534 roku Henryk VIII wydał akt znoszący zwierzchnictwo papieża nad katolikami mieszkającymi w Anglii. Jednocześnie ogłosił się głową Kościoła narodowego, zwanego odąd **anglikańskim**.

WARTO WIEDZIEĆ

Czy kraj, tego religia

W XVI wieku Rzesza Niemiecka (Cesarstwo Rzymskie) składała się z ponad 300 państw i państewek. Władcy wielu z nich poparli poglądy Lutra i Kalwina, inni zaś pozostali przy wierze katolickiej. Spory między zwolennikami nowych wyznań a katolikami doprowadziły do długotrwałych wojen religijnych. Zakończyło je dopiero podpisanie **pokoju w Augsburgu w 1555 roku**. Na mocy jego postanowienia wprowadzono zasadę: *czyj kraj, tego religia*. Oznaczało to, że władca danego państwa decydował o tym, jaką religię mieli wyznawać jego poddani.

? Co oznacza zasada: *czyj kraj, tego religia*?

Jan Kalwin (*1509-11564) dążył do stworzenia w Genewie idealnego państwa chrześcijańskiego. Jego nauki zyskały wielu zwolenników wśród zamożnych mieszczan, ponieważ głosił, że bogactwo jest oznaką szczególnej łaski Bożej.

Zawarcie pokoju w Augsburgu zostało przedstawione na ilustracji z XVI wieku. W centralnej części umieszczono postać cesarza Karola V, którego otaczają władcy niektórych państw tworzących Rzeszę Niemiecką.

PODOBŹ EUROPY PRZEZ HITLERA I STALINA

Atak III Rzeszy na kraje skandynawskie

Po zajęciu Polski kolejnym celem ekspansji Hitlera stały się Dania i Norwegia. Opanowanie Danii umożliwiło Niemcom kontrolowanie cieśnin wiodących z Morza Północnego na Bałtyk. Z kolei zdobycie Norwegii zapewniało im dostawy rudy żelaza niezbędnej dla przemysłu zbrojeniowego. Choć sarowic ten był przywożony ze Szwecji, to zimą, gdy szlaki morskie wiodące przez Bałtyk zamarzały, kluczową rolę w transporcie odgrywał niezamarzający port w norweskim Narwiku. Niemcy obawiali się, że Brytyjczy i Francuzi w porozumieniu z Norwegami mogliby zablokować dostawy rudy do Niemiec.

Atak na Danię i Norwegię rozpoczął się 9 kwietnia 1940 r. Rząd duński poddał swój kraj już pierwszego dnia, natomiast Norwegowie stawili opór. Wprawdzie początkowo Niemcom przy pomocy miejscowych

Zołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich odegrali ważną rolę podczas walk o Narwik toczonych wiosną 1940 r.

faszystów z Vidkunem Quislingiem [czyt.: widkunem klislingiem] na czele udało się opanować najważniejsze norweskie miasta, jednak władze i armia podjęły walkę. Norwegowie zostali wsparci przez oddziały brytyjskie, francuskie i polskie (Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich). Najcięższe walki rozegrały

się o port w Narwiku. **Alianci** zajęli ten ważny punkt, lecz niemiecki atak na Francję zmusił ich do odwołania ewakuacji.

Agresja niemiecka na Europie Zachodniej

W tym czasie na zachodzie nadal trwała tzw. dziwna wojna. Wojska francuskie, ukryte za potężnymi umocnieniami nazywanymi **linią Maginota** [czyt.: mażinota], nie podejmowały żadnych działań. Korzystając z tego, Niemcy mogli w spokoju uzupełnić poniesione straty. Nie zamierzali szturmować potężnych francuskich fortyfikacji, lecz obejść je od północy, przez terytoria Holandii, Belgii i Luksemburga. Allanci obawiali się niemieckiego ataku z tej strony i dlatego swoje najlepsze oddziały skoncentrowali przy granicy z Belgią. W razie niemieckiego ataku miały one wkroczyć do tego kraju i zatrzymać nieprzyjaciela. Spodziewano się, że Hitler uderzy siłami pancernymi poprzez równinne tereny północnej Belgii. Jednak niemieckie oddziały przeprowadziły atak przez pasmo górskie Ardenów w południowej Belgii, które alianci uznali za nieprzebyte dla broni pancernej.

Ofensywa niemiecka na Francję ruszyła 10 maja 1940 r. Stosunkowo niewielkie siły niemieckie dokonały uderzenia na Holandię i północną Belgię. Główne zgromadzenie niemieckie przekroczyło Ardeny i w błyskawicznym tempie dotarło do wybrzeża Morza Północnego. Tam odcięło od Francuzów część wojsk alianckich, w tym głównie siły brytyjskie. Brytyjczkom udało się co prawda poprzez port w Dunkierce ewakuować część żołnierzy do Wielkiej Brytanii, ale pozostawili na plażach cały ciężki sprzęt – czołgi i samochody. W ten sposób Holandia i Belgia znalazły się pod okupacją niemiecką.

Kłęska Francji

10 czerwca do wojny przyłączyły się także Włochy, które liczyły na korzyści w starciu z Francją przegrzującą z Hitlerem. Oddziały włoskie nie potrafiły jednak nawet przebić się przez francuską obronę graniczną. Mimo sukcesów na froncie włoskim i ciągłego wsparcia Brytyjczyków wśród francuskich polityków zwęgriałoby stornicstwo zmierzające do kapitulacji. Dążyło ono do poddania kraju i zerwania sojuszu z Wielką Brytanią. Dotychczasowy rząd francuski musiał ustąpić. Na czele szybko powołanego nowego stanął zwolennik kapitulacji, marszałek **Philippe Pétain**

Alianci – sojusznicy; podczas II wojny światowej nazywano tak państwa walczące z Hitlerem i jego sojusznikami.

Ekspansja Hitlera i Stalina

Działania wojenne w Europie w latach 1939–1941

PRACA Z MAPĄ

- Wymień obszary zagarnięte przez ZSR w latach 1939–1941.
- Wskaż tereny zajęte przez III Rzeszę w 1940 r.

WARTO WIEDZIEĆ

Ewakuacja Dunkierki

Operacja ewakuacji otoczonych sił Zjednoczonego Królestwa na Wyspy Brytyjskie trwała od 27 maja do 4 czerwca 1940 r. Dzięki niezwykłej ofiarności i poświęceniu brytyjskich marynarzy udało się wywieźć z Francji ponad 330 tys. żołnierzy alianckich. Jednostki pływające: okręty, statki pasażerskie, kutry, a nawet jachty, były nieustannie atakowane przez niemieckie lotnictwo.

Ewakuacja żołnierzy brytyjskich odbywała się m.in. na pokładach niszczycieli.

? Jakie znaczenie dla wyniku walk w Europie Zachodniej miało odcięcie sił brytyjskich w Dunkierce?

Defilada zwycięstwa wojsk niemieckich w czerwcu 1940 r. odbyła się na Polach Elizejskich – głównej alei Paryża. Niemcy przemarszerowali m.in. pod łukiem Triumfalnym, upamiętniającym francuskie zwycięstwa z czasów rewolucji francuskiej i wojen napoleońskich.

R. Śniegocki, A. Zielińska, *Wczoraj i dziś. Klasa 8, Podręcznik do historii dla szkoły podstawowej*, Nowa Era, nr dopuszczenia: 877/5/2018.

Praca z podręcznikiem

Dobry podręcznik jest dla uczniów nie tylko źródłem wiedzy, ale też środkiem kształtowania szeregu umiejętności i sprawności, takich jak np. charakteryzowanie, poszukiwanie argumentów, porównywanie, ocenianie, wartościowanie, sporządzanie notatki, planu, opisu.

Najczęściej stosowane formy pracy z podręcznikiem to:

- tzw. czytanie stataryczne, polegające na głośnym czytaniu tekstu, wyjaśnianiu niezrozumiałych pojęć i sformułowań, wyodrębnianiu najważniejszych informacji zawartych w tekście;
- ciche czytanie fragmentu podręcznika, podkreślanie nieznanych wyrazów i zwrotów, wyjaśnianie podkreślonych terminów za pomocą słownika (encyklopedii);
- sporządzanie streszczeń i planów czytanego rozdziału;
- omawianie treści według planu;
- analizowanie i interpretowanie treści ilustracji, map, schematów, diagramów itp., wiązanie ich z treściami narracji podręcznikowej;
- wykorzystywanie materiałów ćwiczeniowych, wykonywanie poleceń w związku
- z analizą tekstu podstawowego, tekstu źródłowego, obserwacją ilustracji, map itp.;
- porównywanie sposobów prezentacji określonego problemu historycznego przez podręcznik i inne środki przekazu;
- sporządzanie schematów, tabel, diagramów itp. na podstawie treści podręcznika;
- wyszukiwanie i odczytywanie fragmentów tekstu w celu poparcia (sprawdzenia poprawności) wypowiedzi;
- sporządzanie lub uzupełnianie słowniczków pojęć historycznych;
- powtarzanie i utrwalanie zdobytych wiadomości.

(M.Bieniek, *Przegląd metod i technik kształcenia historycznego w gimnazjum w dobie reformy systemu edukacyjnego*, w: „Echa Przeszłości” nr 5, 2004, s. 247-278.)

Zadanie:

W oparciu o poniższe fragmenty podręcznika S. Roszaka, A. Łaszkiewicz, J. Kłaczkowa, *Wczoraj i dziś. Klasa 7. Podręcznik do historii dla szkoły podstawowej*, Nowa Era 2017, nr dopuszczenia: 877/4/2017 opracuj pytania i ćwiczenia dla uczniów klasy VII sformułowane w oparciu o:

- 1) tekst autorski,
- 2) teksty wyjaśniające;
- 3) środki ikonograficzne;
- 4) środki kartograficzne;

wykonane ćwiczenie proszę przesłać na adres: m.szymczak@ih.uz.zgora.pl do 2.04.2020

1 Świat po I wojnie światowej

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- ład wersalski i jego konsekwencje,
- działalność Ligi Narodów,
- znaczenie wielkiego kryzysu gospodarczego.

Timeline showing key events: 1914 (start of WWI), 1918 (end of WWI), 1919 (Versailles Treaty), 1920 (League of Nations), 1929 (Great Depression).

Ład wersalski

W listopadzie 1918 r. zakończono działania wojenne. Zwycięskie mocarstwa zwołały konferencję, której celem miało być ustalenie powojennego ładu. Jej obrady odbywały się w Paryżu od stycznia 1919 r. do stycznia 1920 r. Najważniejsze decyzje podejmowali na niej przywódcy Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoch, określani mianem Wielkiej Czwórki.

- TEKST ŹRÓDŁOWY -

Traktat wersalski

W traktacie wersalskim znalazły się zapisy dotyczące zarówno powojennego losu Niemiec, jak i powstania Ligi Narodów.

A. Statut Ligi Narodów
Zasady. Statut Ligi Narodów, mającej na celu rozwój współpracy pomiędzy narodami i zabezpieczenie pokoju i bezpieczeństwa, opiera się na następujących podstawach:
Na przyjęciu pewnych zobowiązań nieuciekania się do wojny.
Na zupełnej jawności stosunków międzynarodowych, opartych na sprawiedliwości i honorze.
Na ścisłym przestrzeganiu prawa międzynarodowego i skrupulatnym poszanowaniu traktatów. [...]

C. Kolonie niemieckie
Niemcy zrzekają się na rzecz głównych mocarstw wszystkich swoich praw i tytułów do swoich posiadłości zamorskich. [...]

D. Warunki wojskowe, morskie i aeronautyczne
Dział I (warunki wojskowe) postanawia zmniejszenie

Aeronautyka – lotnictwo.

Źródło: Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, z 59, Kraków 1934, s. 15–19.

Zniszczenia i straty po I wojnie światowej

Podczas trwającej ponad 4 lata wojny zmobilizowano w sumie 65 mln żołnierzy. W wyniku działań wojennych zginęło 8,5 mln z nich, a ponad 20 mln zostało rannych, z czego 3,5 mln stało się kalekami. Ponadto wyczerpane wojną społeczeństwa w latach 1918–1919 zdziesiątkowała epidemia grypy nazywanej hiszpanką, która pochłonęła kolejnych kilkadziesiąt milionów ofiar. Prowadzone walki spowodowały, że państwa musiały przeznaczyć ogromne środki finansowe na produkcję broni i wyposażenie armii. Ogółem na cele wojenne wydano ponad 200 mld dolarów. Podczas działań wojennych szczególnie ucierpiali Belgia i Francja, gdzie toczyły się najbardziej zacięte walki.

Straty w ludziach podczas I wojny światowej

Państwo	zginęło (mln)	zabito (mln)
Belgia	0,51	1,15
Niemcy	0,27	1,77
Francja	0,27	1,33
Austro-Węgry	1,11	0,26
W. Brytania	0,24	0,65
Włochy	0,15	0,40
USA	0,21	0,13
Japonia	0,05	0,42

Legenda: ■ zginęło (mln) ■ zabito (mln)

Legenda: ■ 21 202 000 ■ 8 540 120

Zołnierze pozbawieni wzroku w wyniku ataku gazowego na froncie. Życie weteranów, którzy odnieśli urazy fizyczne i psychiczne, było bardzo trudne. Zazwyczaj nie mogli znaleźć pracy i często żyli w ubóstwie.

Straty w ludziach podczas I wojny światowej

2. Które państwa poniosły najdotkliwsze straty podczas I wojny światowej?

Niewielkie terytoria należące przed I wojną światową do Niemiec uzyskały także Dania, Czechosłowacja i Belgia. Pogranicze francusko-niemieckie – Nadrenia – zostało **zdemilitaryzowane**. Armię niemiecką zmniejszono i pozbawiono większości floty wojennej, broni pancernej oraz lotnictwa. Ponadto Niemcy zostały obarczone koniecznością wypłaty odszkodowań wojennych na rzecz państw ententy.

W 1919 i 1920 r. podpisano **traktaty z Austrią i Węgrami**, które powstały po rozpadzie Austro-Węgier. Każde z tych państw utraciło znaczną część swojego dotychczasowego terytorium. Zobowiązano je również do wypłaty odszkodowań wojennych i ograniczenia sił zbrojnych.

Z Turcją zawarto traktat pokojowy w Sèvres (czyt.: sewr) pod Paryżem w sierpniu 1920 r. Surowe warunki narzucone przez aliantów spowodowały ponowny wybuch walk i przyczyniły się do gruntownych przemian wewnętrznych w tym państwie. Obalono

władzę sultana i wprowadzono republikę. Pod przywództwem **Mustafy Kemala** Turcja zaczęła się szybko **europelizować**. Pierwszy prezydent tureckiej republiki przyjął nazwisko **Atatürk** (czyt.: ataturk), co oznaczało „ojciec wszystkich Turków”. Ostatecznie Turcja w lipcu 1923 r. zawarła pokój na znacznie korzystniejszych warunkach niż początkowo. Podobnie jednak jak pozostałe byłe państwa centralne, utraciła część terytorium, musiała zredukować armię i zapłacić odszkodowania wojenne.

Wraz z traktatem wersalskim Polska i część państw Europy Środkowej musiały podpisać tzw. **mały traktat wersalski**, w którym zobowiązały się do przestrzegania praw mniejszości narodowych i wyznaczonego na swoim terytorium. W pozostałych traktatach pokojowych również zawarto takie zapisy. Dokumentu tego nie musiały jednak podpisywać państwa Europy Zachodniej, w tym także Niemcy.

Demilitaryzacja – ograniczenie lub likwidacja potencjału wojakowego na określonym terytorium.
Europelizacja – przyjmowanie europejskich wzorów kulturalnych i społecznych.

ŚWIAT PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

Europa w 1922 roku
Zmiany terytorialne w Europie po zakończeniu I wojny światowej

- granice państw po 1918 r.
- granice 1914 r.
- granice państwa Ligi Narodów
- obszary pod zarządem Ligi Narodów
- terytoria zaborcze
- terytoria przywrócone
- terytoria przyłączone
- terytoria przywrócone, które pozostały w wyniku
- terytoria przywrócone, z których nie wycofano
- republiki
- monarchie
- państwa Międzywojnia

PRACA Z MAPĄ

- Wskaz, w której części Europy najczęściej państw używano niepodległość po I wojnie światowej.
- Wymień państwa, do których powstania przyczynił się rozpad Austro-Węgier.

Nowy układ sił w Europie

Po I wojnie światowej w Europie Środkowej zniknęły dawne wielkie monarchie w Niemczech, Austro-Węgrzech i Rosji. W Austrii i Niemczech wprowadzono rządy demokratyczne, a w Rosji władzę przejęli bolszewicy. Na części dawnych terytoriów tych mocarstw powstały także państwa jak: Polska, Czechosłowacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia oraz Królestwo Serbów, Chorwatów i Słowenów (od 1929 r. Jugosławia). Na zachodzie Europy niepodległość odzyskała z kolei Irlandia. W nowym układzie sił w Europie większość państw środkowoeuropejskich stała się sojusznikami Francji. Łączył je wspólny cel – dążenie do jak największego osłabienia Niemiec.

W 1925 r. w **Locarno** [czyt.: lokarno] odbyła się międzynarodowa konferencja z udziałem Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch oraz Belgii. W spotkaniu uczestniczyli również Polska i Czechosłowacja, ale nie brały udziału w głównych obradach. Efektem rozmów było podpisanie paktu reńskiego, który zagwarantował nieznaruszalność granicy między Francją i Belgią a Niemcami. Strona niemiecka nie zgodziła się jednak na podobny układ ze swoimi wschodnimi sąsiadami. Niemcy dały w ten sposób do zrozumienia, że w korzystniejszych okolicznościach w przyszłości będą się starały zmienić te granice. Polska i Czechosłowacja podpisały w Locarno jedynie dwustronne

umowy z Francją o pomocy w wypadku agresji ze strony Niemiec. Jak pokazała przyszłość, ład wersalski nie zapewnił trwałego pokoju. Niektórzy politycy i wojskowi już w 1919 r. trafnie przewidywali, że pokój w Europie potrwa najwyżej 20 lat.

Liga Narodów

Na mocy traktatu wersalskiego w 1920 r. powstała **Liga Narodów** – międzynarodowa organizacja, której celem było zapobieganie wybuchowi kolejnych wojen. Przystąpiła do niej większość istniejących wówczas państw. Siedziba Ligi znajdowała się w Genewie w Szwajcarii. Najważniejsze kwestie omawiano podczas zbierającego się raz w roku **Zgromadzenia Ogólnego**.

Od samego początku ta organizacja była osłabiona z powodu nieprzystąpienia do niej Stanów Zjednoczonych. W 1926 r. w jej skład weszły za to Niemcy, a w 1934 r. – ZSRS. Liga Narodów okazała się całkowicie bezsilna wobec upadku systemów demokratycznych w Europie, a także wobec podbojów dokonywanych przez Japonię, Włochy oraz Niemcy w latach 30. XX w. Przyczyniło się to do utraty znaczenia tej organizacji. Miała ona rozstrzygać spory międzynarodowe, ale nie była w stanie zapobiec wybuchowi II wojny światowej. Ostatecznie w 1946 r. Liga Narodów została rozwiązana.

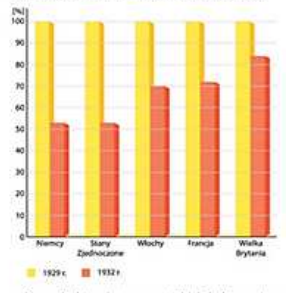
ŚWIAT W OKRESIE MIĘDZYWOJNIANYM

Wielki kryzys gospodarczy

Po I wojnie światowej rozpoczął się okres odbudowy gospodarki na świecie. Szczególnie prężnie rozwijały się Stany Zjednoczone, w których wzrastała produkcja przemysłowa. Amerykanie inwestowali zyski na giełdzie lub w odradzających się po wojnie przedsiębiorstwach w Europie. Ceny akcji firm notowanych na giełdzie rosły bardzo szybko i często kosztowały kilkukrotnie więcej, niż były w rzeczywistości warte.

24 października 1929 r. na nowojorskiej giełdzie doszło do gwałtownego obniżenia cen notowanych tam akcji. Dzień ten nazwano **czarnym czwartkiem**. Jak się później okazało, był on początkiem **wielkiego kryzysu gospodarczego**. W szybkim tempie spadły ceny akcji. W ten sposób tysiące Amerykanów, którzy ulokowali w nich całe oszczędności, stracili dorobek swojego życia. Banki dotkliwie ograniczyły udzielanie kredytów i wstrzymały inwestycje w przemyśle. Spowodowało to spadek produkcji, dlatego wiele fabryk zostało zamkniętych, a ludzie stracili pracę. Pozbawieni dochodów, musieli rezygnować z zakupu większości towarów, a to z kolei powodowało dalsze zmniejszanie produkcji i wzrost bezrobocia.

Spadek produkcji w wyniku wielkiego kryzysu

Gospodarki państw europejskich były powiązane ze Stanami Zjednoczonymi i dlatego wielki kryzys wystąpił także u nich. Ponoszący straty ekonomiczne Amerykanie zaczęli bowiem wycofywać kapitał zainwestowany w Europie. Największe załamanie gospodarcze nastąpiło w Niemczech, ale kryzys wystąpił też we Francji, w Wielkiej Brytanii, w Polsce i Czechosłowacji.

Sytuacja w gospodarce zaczęła zmieniać się od 1933 r. W Stanach Zjednoczonych prezydent **Franklin Delano Roosevelt** [czyt.: ruzevelt] wprowadził program reform ekonomiczno-społecznych, który określano nazwą **New Deal** [czyt.: nju dił; z ang. Nowy Ład]. Instytucje państwowe organizowały na szeroką skalę roboty publiczne, co umożliwiło zatrudnienie rzeszy bezrobotnych.

W Europie kryzys przyniósł znaczące skutki polityczne. Spowodował upadek systemu demokratycznego w Niemczech, gdzie duża część społeczeństwa obwiniała rząd o dopuszczenie do dramatycznej sytuacji ekonomicznej i w wolnych wyborach głosowała na partie antydemokratyczne – komunistyczną i nazistowską. Z kolei w Europie Środkowej, w tym także w Polsce, wychodzenie z wielkiego kryzysu trwało dłużej niż na Zachodzie, bo aż do 1935 r.

Kolejki bezrobotnych po zasiłek stanowiły nieodłączny widok miast w czasach wielkiego kryzysu. Bezrobocie w Stanach Zjednoczonych wynosiło wówczas ponad 30%.

ĆWICZENIA

- Wymień postanowienia traktatu wersalskiego.
- Wyjaśnij cel powstania Ligi Narodów.
- Przedstaw skutki wielkiego kryzysu gospodarczego.